

UDK 181.163.42'282'626.1

Izvorni znanstveni rad

Primljen 20. listopada 2000.

Prihvaćen za tisak 31. siječnja 2001.

Iva Lukežić

Filozofski fakultet
Omladinska 14
51000 Rijeka

LIČNE ZAMJENICE U ČAKAVSKOME NARJEČJU (sinkronijski i dijakronijski uvid)

U radu se prikazuje razvoj, te današnji inventar i distribucija oblika osobnih ličnih i neosobnih ličnih zamjenica u čakavskome narječju.

1. Osobne lične i povratna zamjenica

Sklanjaju se po prvoj zamjениčkoj sklonidbenoj vrsti, obilježenom izostankom potpunih opreka unutar kategorija roda, broja i padeža, te potpunim izostankom opreka po 'određenosti' i 'živosti'. Osobne lične i povratna zamjenica ne iskazuju opreka između gramatičkih rodova, osobne lične iskazuju samo jedninu ili samo množinu, a povratna istim oblicima iskazuje jedninu i množinu. Osobna lična zamjenica za 2. lice ostvaruje svih sedam padeža, a ostale ne ostvaruju vokativ, dok povratna zamjenica ne ostvaruje nominativ ni vokativ. Oblici nominativa osobnih ličnih zamjenica ne iskazuju opreku 'određenost' ≠ 'neodređenost', a oblici akuzativa ne iskazuju opreku 'živost' ≠ 'neživost'. Padežni su nastavci u ovoj sklonidbenoj vrsti najvećim dijelom podudarni s padežnim nastavcima imenica. Ove zamjenice ostvaruju dvojake oblike u genitivu, dativu i akuzativu. U dativu su naglašeni oblici dvosložni a nenaglašeni jednosložni, a u genitivu i akuzativu se naglašeni oblici razlikuju od nenaglašanih samo naglaskom, odnosno silinom ili odsustvošću siline na jedinome samoglasniku. Osnova

svake od ovih zamjenica u različitim oblicima podliježe posebnim izmjenama svojih strukturnih sastavnica.

1.2. Padežni nastavci u čakavskome narječju

	<i>jednina</i>		<i>množina</i>	
	z. za 1. i 2. l. jd.	povratna	z. za 1. i 2. l. mn.	
N	-ø	-	-i	
G	-e		-as	
D	-i; -e; -je		a) -an; -am	b) -ama, -am/-an; -ami(n), -an
A	-e		-as	
L	-i; -e; -je		a) -as	b) -ama; -ami(n)
I	= ljd. im. ž. r.		a) -ami	b) -ama; -ami(n)

1.3. Oblici u suvremenim govorima čakavskoga narječja

	<i>jednina</i>		Povratna	<i>množina</i>	
	z. za 1. l.	z. za 2. l.		z. za 1. l.	z. l. za 2. l.
N	jà; jâ; jã; jâz; jäs; jäst; jäs	tí	-	mí	ví
G	mene, me; mane, me	tebe, te	sebe, se	nàs, nas; nâs, nâs; nâs, nas	vàs, vas; vâs, vâs; vâs, vas
D	meni, mi; mani, mi; mane, mi; menje, mi	tebi, ti; tebje, ti	sebi, si; sebje, si	a) nam; nan b) nami(n); nama	a) vam;van b) vami(n); vama
A	mene, me; mane, me	tebe, te	sebe, se	nàs, nas; nâs, nâs; nâs, nas	vàs, vas; vâs, vâs; vâs, vas
L	meni; mani; mane; menje	tebi; tebe; tebje	sebi; sebe; sebje	a) nàs b) nami(n); nama	a) vàs b) vami(n); vama
I	menu; manu; namu; manun; manon; namon; namun; menum; menon; menom; meno; menov; mou	tobu; tobun; tobum; tobun; tobom; tebon; tebo; tebov	sobu; sobun; sobum; sobn; sobom; sebon; sebo; sebov	a) nami b) nami(n); nama c) nas	a) vami b) vami(n); vama c) vas

1.3.1. Semantika i izmjene u osnovama

Osobna lična zamjenica za 1. l. jd. upućuje na 'samoga govornika osobno'. U različitim oblicima ima osnovu s različitim suglasnicima i samoglasnicima u sastavu. Osnove su joj supletivne: u nominativu glase *ja-/joa-/jua-/ja-/jo-/jaz-/jas-/jast-*, u ostalim padežima između početnoga suglasnika *-m-* i dočetnoga *-n* alterniraju samoglasnici *-e-/a-*. Osnova se u nenaglašenim oblicima u genitivu, dativu i akuzativu sastoji samo od početnoga suglasnika: *m-*.

Osobna lična zamjenica za 2. l. jd. upućuje na 'osobu koja je najbliži sugovornik'. U različitim oblicima ima osnovu s različitim brojem suglasnika i različitim samoglasnicima u sastavu. Osnova joj je u nominativu *ti-*, u ostalim padežima između početnoga suglasnika *-t-* i dočetnoga *-b-* alterniraju samoglasnici *-e-/a-*, a u nenaglašenim se oblicima u genitivu, dativu i akuzativu osnova sastoji samo od početnoga suglasnika: *t-*.

Osobna lična zamjenica za 1. l. mn. upućuje na 'više od jednoga govornika'. U različitim oblicima ima osnovu bez samoglasnika i s različitim suglasnikom u sastavu. Osnova joj je u nominativu *m-*, a u svim naglašenim oblicima, te u nenaglašenima u genitivu, dativu i akuzativu *n-*.

Osobna lična zamjenica za 2. l. mn. upućuje na 'više od jednoga najbližega sugovornika'. U svim naglašenim i nenaglašenim oblicima ima osnovu bez samoglasnika, sa samim suglasnikom *v-*.

U osnovi naglašenih oblika povratne zamjenice između početnoga suglasnika *-s-* i dočetnoga *-b-* alterniraju samoglasnici *-e-/o-*. Osnova se ove zamjenice u nenaglašenim oblicima u genitivu, dativu i akuzativu sastoji samo od suglasnika *s-*.

1.3.2. Distribucija oblika u čakavskome narječju

Njd.

- A) Osobna lična zamjenica za 1. lice jednine
- Oblik *jã* ostvaruje se u ekavskim govorima liburnijske i pazinske skupine, te u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveniškoga tipa; u ikavsko-ekavskim govorima hreljinsko-bakarske i vinodolske skupine, te u starinačkim krčkim govorima omišalske, vrbničke i dobrinjske skupine.
 - Oblik *jãs* ostvaruje se u govorima buzetskoga dijalekta; u rubnim sjeveroistočnim ekavskim govorima (Brdce, Rupa).

- ab) U ekavskim govorima kastavske skupine i u sjevernočakavskim ikavsko-ekavskim govorima grobničke skupine *jà* se javlja u (najčešće stilogenoj) alternaciji s *jàz/jàs/jàst*;
- c) Oblik *jâ* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *â*: *joâ/juâ* ili *jâ* ili *jô*) ostvaruje se u ikavsko-ekavskim govorima otočacke i brinjske skupine u Lici, u dugoreškim, karlovačkim i žumberačkim govorima, u govorima na granici između Gorskoga kotara i Like, u šotoventskoj i dubašljanskoj skupini govora na zapadnome dijelu otoka Krka, u govorima otoka Lošinja, Unija, Raba, Paga, Premude, Silbe, u govorima zadarskoga arhipelaga, u doseljeničkim ikavsko-ekavskim govorima u Istri, u gradišćanskim govorima u Moravskoj; u ikavskim govorima duž jadranske obale uključujući otočne, te u doseljeničkim ikavskim govorima u Istri.
- ac) u ikavsko-ekavskim krčkim govorima bašćansko-puntarske skupine, te u te u pokojemu rubnome sjeveroistočnome ekavskome govoru (Lipa) *jâ* alternira s *jâ*.
- d) Oblik *jâ* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *â*: *joâ* ili *jâ* ili *jô*) ostvaruje se u ikavsko-ekavskim govorima: u mjesnom govoru Senja i u govorima otočacke skupine u Lici, u govoru otoka Suska, Ilovika i Oliba, te u dijelu gradišćanskih govora; u dijelu ikavskih srednjodalmatinskih govora (Novigrad, Krapanj, Vrgada) i u pokojemu mjesnome govoru šibenskoga arhipelaga (Zlarin).
- B) Osobna lična zamjenica za glagolsko 2. 1. jd. u svim govorima čakavskoga narječja ima općejezični lik *tī*.
- C) Općejezična je činjenica izostanak oblika Njd. povratne zamjenice.

Gjd. i Ajd.

- A) Općejezični su naglašeni oblici *mene, tebe, sebe* i nenaglašeni *me, te, se*.
- B) Naglašeni se oblik *mane* ostvaruje samo u sjevernočakavskim ekavskim govorima uključujući i creske i sjevernološinske govore, a moguć je u alternaciji s oblikom *mene* i u ikavsko-ekavskim govorima ostalih kvarnerskih otoka.
- C) U čakavskim govorima razlikovan je akcent naglašanih oblika: u govorima sa starom i starijom akcentuacijom glase *menè/manè, tebè, sebè*,

a u govorima s novijom i novom akcentuacijom *mène, tèbe, sèbe*¹.

Djd. i Ljd.

- A) Općejezični su naglašeni oblici dativa i oblici lokativa *meni, tebi, sebi* te nenaglašeni oblici dativa *mi, ti, si*.
- B) Oblici *se mane* i *mene* ostvaruju samo u sjevernočakavskim ekavskim govorima, a oblik *menje* samo u mjesnome govoru Lastova.
- C) U starinačkim sjevernočakavskim govorima² sa starom i starijom akcentuacijom naglasak je u naglašenim oblicima na nastavku: *menì/manì* ili *manè/menè* ili *menjè, tebì/tebè/tebjè, sebì/sebè/sebjè*, a drugdje na osnovi: *mèni, tèbi, sèbi*³.

Ijd.

Na vokalu je osnove ovih oblika uvijek kratki (silazni) akcent. U govorima sa sekundarnim duljenjem kratkoga akcenta on može biti produljen do vrijednosti dugoga silaznoga akcenta.

Oblici s osnovom *man-* (ili njezinom metatiziranom inačicom *nam-*), *tob-*, *sob-* svojstveni su sjevernočakavskim govorima: buzetskome dijalektu, starinačkim ekavskim te doseljeničkim ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima, i zapadnim srednočakavskim ikavsko-ekavskim govorima. Oblici s osnovom *men-*, te varijantnim osnovama *tob-*, *sob-* i *teb-*, *seb-* svojstveni su srednočakavskim ikavsko-ekavskim i južnočakavskim ikavskim govorima te jekavskom govoru Lastova, bilo da obje inačice alterniraju, bilo da u istome govoru prevladava jedna od njih.

Padežni je nastavak na takvim osnovama jednak padežnomu nastavku Ijd. imenica ženskoga roda u konkretnome mjesnome govoru.

- A) Morfem */-u/* je opserviran u rubnim čakavskim zonama: u ekavskim creskim i sjevernoločinskim govorima; u ikavsko-ekavskim govorima

¹ Moguća su i kategorijalna odstupanja: primjerice, u paškim je čakavskim govorima u kojima je akcentuacija stara ili starija, opservirano akcenatsko razlikovanje oblika genitiva (*mène, tèbe, sèbe*) i akuzativa (*menè, tebè, sebè*).

² Najjužnija su skupina sjevernočakavskih govora vinodolski govori na obali i priobalju, te govori Cresa, lošinjskoga arhipelaga, i govori na istoku i jugu otoka Krka.

³ U paškim čakavskim govorima za dativ i lokativ vrijedi isto što je u prethodnoj bilješci rečeno o akcenatskoj disimilaciji u genitivu i akuzativu; u lokativu *menì, tebì, sebì*, u dativu *mèni, tèbi, sèbi*.

na najistočnijemu dijelu kontinentalnoga prostora (Ribnik) i u najzapadnijemu dijelu kvarnerskoga areala: na zapadnome, južnome i jugozapadnome dijelu otoka Krka, na otoku Lošinju i u govorima lošinjskoga arhipelaga (Susak, Ilovik, Veli Lošinj), te u mjesnome govoru Premude na otoku Premudi, u doseljeničkim govorima na Opatijskome krasu (Brgud, Brgudac, Mune Male, Mune Vele, Pasjak, Šapjane), u govorima čepičke skupine na istarskome kopnu, te u velikome dijelu gradišćanskih govora koji potječu s ruba staroga čakavskoga kontinentalnoga prostora; u starinačkim i doseljeničkim govorima po istočnome i sjeveroistočnome unutrašnjemu i vanjskome rubu ekavskih čakavskih govora, bilo da su ikavski (Klana, Studena) ili ekavski (Lipa, Rupa, Škalnica, Vela Učka).

- B) Morfem */-un/* opserviran je: u uzobalnim i zaobalnim ekavskim govorima liburnijske i kastavske skupine, te u uzobalnim i zaobalnim govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa; u ikavsko-ekavskim sjevernočakavskim starinačkim uzobalnim i zaobalnim govorima, u govorima na istočnome dijelu otoka Krka, u dijelu govora na otoku Rabu, u govorima na zadarskome arhipelagu, te u gorskokotarskim čakavskim govorima oko Vrbovskoga; u ikavskim govorima na otocima Visu i Korčuli.
- C) Morfem */-um/* je opserviran u ovim ikavsko-ekavskim govorima: u govoru Omišlja na otoku Krku, u govorima dugoreškoga i pokupskim govorima karlovačkoga područja, te u dijelu gradišćanskih govora podrijetlom s toga područja.
- D) Morfem */-on/* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ō*: *-uon* ili *-on*) opserviran je: u bužetskim i središnjoistarskim starinačkim ekavskim govorima; u ikavsko-ekavskim govorima: u mjesnome govoru Senja, u ličkim čakavskim govorima, u govorima na otoku Pagu, te u središnjoistarskim ikavsko-ekavskim doseljeničkim govorima; u ikavskim čakavskim uzobalnim govorima južnije od Senja, u južnočakavskim uzobalnim i otočkim govorima, te u ikavskim doseljeničkim govorima u Istri.
- E) Morfem */-om/* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ō*: *-uom* ili *-om*) opserviran je u brinjskoj skupini ličkih ikavsko-ekavskih govora, u govorima dugoreškoga i karlovačkoga područja, u Žumberku, te u dijelu gradišćanskih ikavsko-ekavskih govora.
- F) Morfem */-o/* opserviran je u središnjoistarskim starinačkim ekavskim govorima, te u ikavsko-ekavskome mjesnome govoru Ista na

otoku Istu.

- G) Morfem /-ov/ opserviran je u ikavsko-ekavskome mjesnome govoru na otoku Silbi.
- H) Morfem /-ou/ opserviran je u ikavsko-ekavskome mjesnome govoru na otoku Olibu.

Nmn.

Oblici *mī*, *vī* su općejezični.

Gmn. i Amn.

- A) Općejezične su činjenice oblici *nas*, *vas*, naglašeni sa silinom a nena-
glašeni bez akcenatske siline na vokalu.
- B) U starinačkim sjevernočakavskim govorima naglašeni oblici imaju
kratki silazni akcent (*nās*, *vās*) a u ostalima dugi silazni akcent: *nās*,
vās (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ā*: *noās*/*nuās*, *voās*
vuās ili *nās*, *vās* ili *nos*, *vos*).
- C) U istarskim ikavskim doseljeničkim govorima kao naglašeni alterni-
raju oblici s kratkim i dugim silaznim akcentom.
- D) Enklitički su oblici s kratkim vokalom (*nās*, *vās*) u sjevernočakavskim
govorima i u onim ostalim govorima u kojima nisu sačuvane zana-
glasne duljine, te u govorima kojima je kratkome samoglasniku *ǎ* ne-
izmijenjena, a dugome *ā* izmijenjena artikulacija (kao, primjerice, u
buzetskim govorima i u nekim središnjoistarskim ekavskim govo-
rima). U ostalim govorima u kojima su sačuvane zanaglasne duljine
enklitički oblici glase *nās*, *vās* a u onima u kojima je primarni *ā* kvali-
tativno izmijenjen glase: *noas*, *voas*/*nuas*, *vuas* ili *nās*, *vās* ili *nos*, *vos*.

Dmn.

- A) Općejezične su činjenice nenaglašeni oblici dativa *nan*, *van*/*nam*, *vam*.
- B) U starinačkim se sjevernočakavskim govorima nenaglašeni oblik ja-
vlja s kratkim vokalom *ǎ*. U ostalim je govorima u kojima su sačuvane
zanaglasne duljine vokal u tome obliku dug ili je izmijenjene kvalitete
u govorima u kojima je završen proces *ā* > *o*, ili *ā* > *oa*, ili *ā* > *a*: *noan*,
voan/*nuan*, *vuan* ili *nān*, *vān* ili *non*, *von*.

- C) U starinačkim je sjevernočakavskim i srednjočakavskim govorima⁴ naglašeni oblik istovjetan nenaglašenomu, a razlikovna im je samo prisutnost ili odsutnost akcenatske siline na vokalu. U naglašenome obliku akcent je dug: *nān, vān/nām, vām/nān, vān/nām, vām* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ā*: *noān, voān/nuān, vuān/noān, voān/nuān, vuān* ili *nān, vān/nōn, vōn* ili *nōn, vōn/nōn, vōn*).
- Takav je oblik Dmn. i u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-an* u Dmn., Lmn. i Imn.⁵
- D) Oblici Lmn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-ami(n)* u Dmn., Lmn. i Imn.⁶ Glase: *nāmi(n), vāmi(n)* (u govorima s produljenim akcentom *nāmin, vāmin/nāmin, vāmin*). Oblici bez naveska javljaju se u kontinentalnim čakavskim govorima, a oblici s naveskom *-n* javljaju se u sjevernočakavskim ekavskim govorima trsatško-bakarskoga i crikveničkoga tipa, no pojava je raspršena i u drugim skupinama ekavskih govora, te u srednjočakavskim ikavsko-ekavskim govorima (u Senju, u pojedinim govorima na Rabu, Pagu, Silbi i Dugome otoku). U južnim čakavskim uzobalnim i otočkim govorima slobodno alterniraju oblici s naveskom i oblici bez njege.
- E) U govorima buzetskoga areala alterniraju oblici navedeni pod B) i C): *nān, vān/nāmi, vāmi*.

⁴ S evolutivnoga je gledišta riječ o govorima u kojima je u sklonidbi zadržano starojezično pravilo o različitosti obličnih nastavaka u Dmn., Lmn. i Imn. Pripadaju im s jedne strane sustavi sa starijim evolutivnim stanjem a u kojima je u osobnih zamjenica Dmn. *-an*, Lmn. *-as*, a Imn. *-ami*, te sustavi s umjerenom inovacijom koja se očituje u uspostavljanju novijega pravila o jednakosti Lmn. i Imn. U potonjim je govorima u Dmn. neizmijenjen *-an*, a u Lmn. je uveden stari oblični nastavak Imn. (Lmn. i Imn. = *-ami*); v. točku 1.4.3.3. ovoga rada.

⁵ S evolutivnoga je gledišta riječ o govorima u kojima je u sklonidbi starojezično pravilo Dmn. ≠ Lmn. ≠ Imn. (v. točku 1.4.3.3. ovoga rada) neutralizirano novom formulom: Dmn. = Lmn. = Imn. U ličnih je osobnih zamjenica u tim govorima i u ostala dva padeža prevladao oblični nastavak Dmn.: *-an*. Takva je formula opservirana u uzobalnim srednjočakavskim govorima (u Senju, Petrčanama, Novigradu), a alternativno se javlja i u južnočakavskim govorima izloženima dodiru s govorima štokavskoga ikavskoga dijalekta.

⁶ Riječ je o govorima s inovacijama kao u prethodnoj bilješci, samo s drugačijim rješenjem; u DLmn. osobnih ličnih zamjenica u tim je govorima i u ostala dva padeža prevladao oblični nastavak Imn.: *-ami* ili *-amin*.

- F) Oblici Lmn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-ama* u Dmn., Lmn. i Imn.⁷ glase: *nāma, vāma* (u govorima s produljenim akcentom *nāma, vāma/nāma, vāma*).

Lmn.

- A) Oblici Lmn. su u sjevernočakavskim starinačkim i dijelu doseljeničkih govora istovjetni s naglašenim oblicima Gmn. *nās, vās*.
- B) Oblici Lmn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-ami(n)* u Dmn., Lmn. i Imn. Glase: *nāmi(n), vāmi(n)* (u govorima s produljenim akcentom *nāmin, vāmin/nāmin, vāmin*).
- C) Oblici Lmn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-ama* u Dmn., Lmn. i Imn. glase: *nāma, vāma* (u govorima s produljenim akcentom *nāma, vāma/nāma, vāma*).
U govorima buzetskoga areala oblici Lmn. Alterniraju kao i u Dmn.: *nān, vān/nāmi, vāmi*.
- D) Oblici Lmn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-an* u Dmn., Lmn. i Imn. glase: *nān, vān/nām, vām/nān, vān/nām, vām* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ā*: *noān, voān/nuān, vuān/noān, voān/nuān, vuān* ili *nān, vān/nōn, vōn* ili *nōn, vōn/nōn, vōn*).

Imn.

- A) Oblici Imn. u sjevernočakavskim starinačkim govorima u kojima nema sinkretizma DLIImn. glase: *nāmi(n), vāmi(n)* (u govorima s produljenim akcentom *nāmin, vāmin/nāmin, vāmin*).
- B) Oblici Imn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-ami(n)* u Lmn. i Imn., ili u Dmn., Lmn. i Imn., glase: *nāmi(n), vāmi(n)* (u govorima s produljenim akcentom *nāmin, vāmin/nāmin, vāmin*).
- C) Oblici Imn. u čakavskim govorima sa sinkretičnim padežnim nastavkom *-ama* u Dmn., Lmn. i Imn. glase: *nāma, vāma* (u govorima s pro-

⁷ Riječ je o govorima s inovacijama kao u prethodnim dvama bilješkama, samo s drugačijim rješenjem; u DLIImn. osobnih ličnih zamjenica prevladao je oblični nastavak dativa i instrumentala dvojine: *-ami*.

duljenim akcentom *nāma, vāma / nāma, vāma*).

Oblici Imn. su u dijelu istarskih starinačkih ekavskih (Tinjan) i doseljeničkih ikavskih govora (Medulin, Štokovci) istovjetni s naglašenim oblicima Gmn. i Lmn.; glase: *nās, vās*⁸.

1.4. Podrijetlo i povijesni razvoj oblika

1.4.1. Starije protojezično stanje

Posebnost je sklonidbe osobnih ličnih zamjenica za 1. i 2. lice jednine, 1. i 2. lice množine te povratne zamjenice, naslijeđena iz ishodišnoga protojezika⁹, u kojemu padežni nastavci ovih zamjenica nisu pokazivali iste one gramatičke kategorije koje ne pokazuju ni danas. Padežni su se nastavci u oblicima ovih zamjenica podudarali s padežnim nastavcima u različitim protojezičnim sklonidbama imenica.

Protojezično je razdoblje od doseljenja do sredine 11. stoljeća moguće rekonstruirati uz pomoć staroslavenskoga, prvoga pisanoga slavenskoga jezika, uzimajući u obzir poznate dijalekatske posebnosti zapadnoga južnoslavenskoga prajezika (ZJP) i njegovih sastavnica, ishodišta budućih zapadnojužnoslavenskih jezika¹⁰. Kao i u staroslavenskome, i u hrvatskome su protojeziku postojale osobne i neosobne zamjenice. Među osobne su zamjenice pripadale zamjenice za lica, pomoću kojih su se iskazivala glagolska lica, te povratna zamjenica, kojom se iskazivala glagolska kategorija povratnosti.

Osobne lične zamjenice za 1. i 2. glagolsko lice nisu iskazivale potpune imeničke kategorije roda i broja. Zamjenicama prvoga lica označavao se govornik ili govornici, a zamjenicama drugoga lica sugovornik ili sugo-

⁸ Riječ je o novijemu sinkretizmu Imn. i Lmn: oblični nastavak *-as*, u starojezičnome razdoblju svojstven Gmn. i Lmn. ličnih osobnih zamjenica, u ovim je govorima preuzet iz Lmn.

⁹ O jezičnim razdobljima u razvitku hrvatskoga jezika podrobnije u mojim ranijim člancima, osobito u: *Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja* (1996), *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)* (1998), *Razvoj prezenta i imperativa u čakavskome narječju* (1999), *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima* (1999).

¹⁰ O dijalekatskim značajkama u početnoj etapi zapadnoga južnoslavenskoga prajezika (ZJP) podrobnije u člancima navedenim u prethodnoj bilješci.

vornici. Ove su zamjenice imale zasebne paradigme za jedninu, dvojину i množinu.

Sam je govornik označavan oblicima jednine zamjenice za 1. glagolsko lice s likom nominativa *azъ*, vjerojatno već tada s obaveznom fonetskom j-protežom: [jazъ]. Dva su do četiri govornika označavana oblicima dvojine s likom nominativa *vě*. Za označavanje su se više od četiri govornika rabili oblici množine, s likom nominativa *my*.

Jedan je, i to najbliži, sugovornik označavan oblicima jednine zamjenice za 2. glagolsko lice s likom nominativa *ty*. Dva su do četiri najbliža sugovornika označavana oblicima dvojine s likom nominativa *va*. Za označavanje su se više od četiri najbliža sugovornika rabili oblici množine, s likom nominativa *vy*.

Oblici su se povratne zamjenice ostvarivali samo u jednini, nominativ i vokativ se nisu ostvarivali, a padežnim oblicima nije iskazivana kategorija broja.

Protojezične su paradigme bile:

	jedinina		povratna	dvojina		množina	
	osobne lične			Osobne lične			
	za 1. l.	za 2. l.		Za 1. l.	Za 2. l.	za 1. l.	za 2. l.
N	azъ[jazъ]	ty	-	vě	va	my	vy
G	mene	tebe	sebe	nau[naju]	vau[vaju]	nasъ	vasъ
D	mъně/mъně,	tebě, ti	sebě, si	nama	vama	namъ	vamъ
	mi						
A	mę	tę	sę	na, ny	va, vy	ny	vy
L	mъně/mъně	tebě	sebě	nama	vama	nasъ	vasъ
I	mъnoo	toboo	soboo	nama	vama	nami	vami
	[mъnojo]	[tobojo]	[sobojo]				

Opaske:

A) O protojezičnim padežnim nastavcima

- a) U osobnih su ličnih zamjenica za 1. l. jd. i 2. l. jd., te u povratne zamjenice, padežni nastavci DLjd. bili istovjetni s padežnim nastavcima DLjd. imenica glavne sklonidbe *a-osnova ženskoga roda, te s Ljd. glavne sklonidbe *o-osnova imenica muškoga i srednjega roda, -ě: (*grad*)-ě, (*sel*)-ě, (*žen*)-ě : (*mъn*)-ě, (*teb*)-ě, (*seb*)-ě.

- b) Padežni je nastavak ljd. bio podudaran s padežnim nastavkom ljd. imenica glavne sklonidbe (*a-osnova) imenica ženskoga roda, -oŕ : (žen)-oŕ : (mъn)-oŕ, (tob)-oŕ, (sob)-oŕ¹¹.
- c) Padežni je nastavak -e u Gjd. bio istovjetan s istim padežnim nastavkom u Gjd. konsonantskih osnova, -e: (kamen)-e, (imen)-e, (otročęt)-e, (nebes)-e, (mater)-e, (lokъv)-e : (m)-e, (t)-e, (s)-e. I u Gjd. *jo-osnova glavne sklonidbe imenica ženskoga roda bio je padežni nastavak -ę, u starojezičnome razdoblju > -e: (duš)-ę > (duš)-e.
- d) Padežni je nastavak -i u enklitičkim oblicima Djđ. *mi*, *ti*, *si* bio istovjetan s padežnim nastavkom Djđ. i Ljd. glavne sklonidbe *ja-osnova ženskoga roda, te s Djđ. i Ljd. *i-osnova ženskoga i *i-osnova muškoga roda, -i: (duš)-i, (kost)-i, (gost)-i : (m)-i, (t)-i, (s)-i.
- e) Padežni je nastavak u Nmđ. Osobnih ličnih zamjenica za 1. l. mn. i 2. l. mn. bio istovjetan s padežnim nastavkom -y u Nmđ. *a-osnova glavne promjene imenica ženskoga roda, -y: (žen)-y : (m)-y, (v)-y.
- f) Padežni je nastavak -asъ u GLmđ. Starija inačica padežnoga nastavka -ahъ¹² u Lmđ. *a-osnova i *ja-osnova glavne promjene imenica ženskoga roda: (žen)-ahъ, (duš)-ahъ : (n)-asъ, (v)-asъ.
- g) Padežni je nastavak -amъ u Dmđ. bio istovjetan s padežnim nastavkom Dmđ. *a-osnova i *ja-osnova glavne promjene imenica ženskoga roda, -amъ: (žen)-amъ, (duš)-amъ : (n)-amъ, (v)-amъ.
- h) Padežni je nastavak -ami u Imđ. bio istovjetan s padežnim nastavkom Imđ. *a-osnova i *ja-osnova glavne promjene imenica ženskoga roda, -ami: (žen)-ami, (duš)-ami : (n)-ami, (v)-ami.
- B) O protojezičnim osnovama
U ishodišnome su protojeziku i osnove bile izmijenjene. Postojale su:
- a) supletivne osnove u oblicima zamjenice za 1. lice: az- (> jaz- > ja-) u Njd.: men- u Gjd.: mъn-/mъn- u DLljd.: mø- u DAjd.: v- u Ndv.: n- u ostalim dvojinjskim oblicima: m- u Nmđ.: n- u ostalim množinskim oblicima;

¹¹ U distribucijski je nedopuštene samoglasničke sljedove interpoliran polusuglasnik j: -oŕ > [-oјŕ].

¹² Praslavenska promjena indoeuropskoga intervokalnoga -s- > -h- nije zahvatila neke zamjeničke nastavke u kategoriji genitiva: osim u primjerima *nasъ*, *vasъ*, o kojima je ovdje riječ, izostala je i u Gjd. upitne i odnosne zamjenice za 'neživo': *česoga* / *česa*.

- b) osnove s nejednakim brojem suglasnika i različitim samoglasnicima; *ty-*: *teb-*: *tob-*;
- c) osnove s prijevornim samoglasničkim parovima -o-/-e- među istim suglasnicima u osnovi; *teb-*: *tob-*: *tø-*; *seb-*: *sob-*: *sø-*;
- d) osnova samo sa suglasnikom *v-* u svim dvojniskim i množinskim oblicima osobne zamjenice za 2. l. mn.
- e) U ishodišnome su protojeziku bili jednaki oblici GLLdv.
- f) Ishodišni je protojezik imao dvojnost oblika u Djđ. i Adv. svih ovih zamjenica: *məně + mi*, *tebě + ti*, *sebě + si*, *na + ny*, *va + vy*.

1.4.2. Razvoj tijekom protojezičnoga i u starojezičnome razdoblju

- a) U drugome dijelu protojezičnoga razdoblja, u kojemu se počinju gubiti oblici duala, uvodi se nenaglašeni oblik Adv. kao nenaglašeni oblik i u Dmn., koji na taj način također postaje dvojan: *namъ + ny*, *vamъ + vy*.
- b) Počinju se preklapati iskonski oblici genitiva i akuzativa osobnih ličnih zamjenica za 1. i 2. l. jd. te povratne zamjenice. U obama se padežima iskonski oblici Gjd. počinju rabiti kao naglašeni: *mene*, *tebe*, *sebe*, a iskonski oblici akuzativa kao nenaglašeni: *mę*, *tę*, *sę*. Ovo izjednačenje oblika genitiva i akuzativa slijedi morfološki obrazac i kronologiju istoga procesa u GAjd. imenica muškoga roda koje znače 'živo', čime se u imenica i imeničkih riječi uvodi nova gramatička kategorija.
- c) Protojezična se dvojnost u Dmn. osobnih ličnih zamjenica za 1. i 2. l. mn. *namъ + ny*, *vamъ + vy* dokida a preostali oblik *namъ*, *vamъ* preuzima i naglašenu i nenaglašenu službu, pri čemu razlikovnu ulogu preuzima prisustvo/odsustvo siline na početnome vokalu padežnoga nastavka.

1.4.3. Starojezične pojave

1.4.3.1. Razvoj osnova

- a) Izmjena je samoglasnika u osnovi zamjenice za 1. l. jd. u osnovi ljd. a rjeđe u osnovi Djđ. i Ljd. u sjevernočakavskome arealu¹³ posljedica

¹³ U sjevernočakavskome arealu je jaki poluglas, i neproduljeni i produljeni, najčešće vokaliziran kao i u ostaloj čakavštini, pa i općejezično: *a*, *ā* > *a*, *ā*. U sjeverozapadnoj

čakavske pune vokalizacije starojezičnoga poluglasa u slabu položaju u osnovama u tim padežima: *mъn-* > *mən-* > *man-/men-/mon*. Moguće su s takvom izmjenom i osnove Ajd. i Gjd. koje u protojezičnome i starojezičnome razdoblju u svome sastavu nisu imale poluglasa. Takve su izmjene posljedica naknadnih analoških ujednačavanja osnove u tim padežima prema osnovama instrumentala i dativa; *m-* u Ajd.: *men-* u Gjd.: *man-* u DLljd. > *man-* u GADLI.

- b) Analoško je ujednačavanje s ishodišnojezičnom osnovom u genitivu moglo zahvatiti osnovu instrumentala i dativa osobne zamjenice za 2. l. jd. i osnovu povratne zamjenice; *teb-, seb-* u Gjd.: *tob-, sob-* u DLjd. > *teb-, seb-* u GDALljd.
- c) Stari se dvosložni oblik Gjd. u oba padeža usustavio kao naglašen: *mene/mane*, a stari jednosložni oblik Ajd. u oba padeža kao nenaglašen: *me*.
- d) Osnove koje se izvan sjevernočakavskoga područja u ljd. javljaju s likovima u *men-, teb-, seb-* nastale su analogijom prema osnovama u GDALljd. *men-, teb-, seb-*, koje su već u starojezičnome razdoblju imale samoglasnik *-e-* u sastavu.
- e) U govorima u kojima je prevladala težnja za izjednačavanjem DLImn. oblik *namə, vamə* > *nam, vam* zadržan je kao nenaglašeni, a kao naglašeni oblik i u ovih se zamjenica uvodi jedan od novijih sinkretičkih padežnih nastavaka koji imaju i imenice u DLImn.; *nami + namə, vami + vamə* > *nami + nam, vami + vam*, ili oblici DIdv., koji atrofira kao kategorija: *nama + nam, vama + vam*.

1.4.3.2. Razvoj padežnih nastavaka

Njd.: *-ø:* razvoj je podudaran s razvojem istoga padežnoga nastavka u Njd. imenica muškoga roda 1. sklonidbene vrste (*-b > -ə > -ø*); Gjd.: *-e:* razvoj je podudaran s razvojem istoga padežnoga nastavka u Gjd. imenica ženskoga roda 2. sklonidbene vrste (*-e > konsonantskih osnova > -e; -ę glavne promjene > -e*); DLjd.: *-i:* razvoj je podudaran s razvojem istih padežnih nastavaka u DLjd. imenica ženskoga roda 2. sklonidbene vrste, i u ljd. imenica

otočkoj zoni, u starinačkim govorima na otocima Krku i Cresu, te u bužetskome dijalektu, razvoj je očito tekao drugačije: *ə > ā (dān, Gmn. igā/igāl) ə > ə/e/o/ (dənəs/denes/donos)*.

muškoga i srednjega roda 1. sklonidbene vrste (-i konsonantskih osnova > i; -ě glavne promjene > -e > -e, -i, -je); Ajd.: -e; podrijetlo i razvoj prikazani su u prethodnoj točki unutar jezičnopovijesnoga vremena; Ijd: podrijetlo i razvoj isti su isto kao u istih padežnih nastavaka u Ijd. imenica ženskoga roda 2. sklonidbene vrste (-o*ij* > -oo/-ou > -o/-u/-ov > -o + m/-u + m > -om/-um > -on/-un); Nmn.: -i: posljedak je fonološke inovacije u protojezičnome padežnome nastavku Nmn. (-y > -i); Gmn. i Lmn.: -as: fonološki je inoviran padežni nastavak Gmn. (-as̃ > -as̃ > as); Dmn. i Lmn.: posljedak je fonološke inovacije u protojezičnome padežnome nastavku Dmn. i Lmn. imenica ženskoga roda 2. sklonidbene vrste (-am̃ > -am̃ > -am > -an, ili sinkretizma s Lmn. i/ili Imn. -ami); Imn.: podrijetlo i razvoj isti su isto kao u istih padežnih nastavaka u Ijd. imenica ženskoga roda 2. sklonidbene vrste.

1.4.3.3. Nakon fonoloških i morfoloških mijena u protojezičnome i starojezičnome razdoblju, u ličnih osobnih zamjenica i nadalje vrijede ova pravila:

a) Gmn. = Lmn. (= -as),

b) Dmn. ≠ Imn. (Dmn. = -am, Imn. = -ami).

1.4.3.4. Razvoj pojedinih oblika

Oblici nominativa osobne zamjenice za 1. l. jd. s inačicama u Njd. *jā*, *jā*, *jā*, *jō*, *jō*, *jāz*, *jās*, *jāst* različiti su razvojni stadiji protojezične zamjenice *az̃* [i^{az̃}], odnosno njezina starojezičnoga oblika: *az̃* [i^{az̃}].

Početno *j-* u osnovi nominativa ove zamjenice rezultat je fonologizacije protetskoga *j-*, omogućene uspostavom /j/ kao fonema iz primarnoga jotovanja još u začetcima čakavskoga narječja u protojezičnome razdoblju¹⁴.

Jaz je starojezični oblik nastao gubljenjem krajnjega poluglasa. Oblik je *jas* inačica toga oblika s obezvučenim dočetnim šumnikom.

U obliku *jast* dočetnomu je bezvučnomu trljanomu pridružen zatvorni šumnik, čime je uspostavljena prava stabilna suglasnička skupina na dočetku osnove.

Oblik *ja* nastao je analogijom prema ostalim osobnim ličnim zamjenicama kojima su oblici nominativa od iskona završavali samoglasnikom,

¹⁴ Riječ je o jotaciji **dj* > *j*: **media* [media] > *meja* u Pr skupini unutar ZJP, ali i u AI skupini, Pa skupini, i u D ogranku DR skupine.

uključujući i oblik nominativa zamjenice *jazъ* > *jazə* do gubljenja krajnjega poluglasa.

Kratki akcent na vokalu (ä) nastao je pokratom praslavenskoga akuta u protojezičnome razdoblju. U starojezičnome su razdoblju svi čakavski govori izvan sjevernočakavskoga prostora zahvaćeni duljenjem ovoga akcenta, vjerojatno analogijom prema iskonski dugome akcentu na dočetnome vokalu osnove nominativa ostalih osobnih zamjenica (: *fi*, *mī*, *vī*).

2. Neosobne lične zamjenice

Neosobne se lične zamjenice za glagolsko 3. lice jednine i 3. lice množine sklanjaju po *drugoj sklonidbenoj vrsti* po kojoj se sklanjaju i posvojne, pokazne, odnosno-upitne i neodređene zamjenice. Padežnim se nastavcima u ovoj sklonidbenoj vrsti iskazuju potpune opreke između triju rodova, obaju brojeva, i šest padeža, u nekih se od ovih zamjenica padežnim nastavkom Njd. muškoga roda iskazuje opreka između 'neodređenosti' i 'određenosti', a padežnim nastavkom Ajd. muškoga roda značenjska opreka između 'živosti' i 'neživosti'. Padežni su nastavci u ovoj sklonidbenoj vrsti različiti od padežnih nastavaka u sklonidbi imenica, a podudarni s padežnim nastavcima u sklonidbi pridjeva i rednih brojeva. Padežni se nastavci Gjd., Djđ., Ajd. i Ljd. muškoga i srednjega roda u govorima čakavskoga narječja mogu javljati kao alomorfi ili kao ujednačeni morfemi. U prvome se slučaju alomorfi s početnim vokalom /-o-/ pridružuju osnovama s dočetnim nenepčanim suglasnikom, a alomorfi s početnim vokalom /-e-/ osnovama s dočetnim nepčanim suglasnikom. U drugome slučaju morfem počinje vokalom /-e-/ ili vokalom /-i-/ bez obzira na konsonant na dočetku osnove.

Neosobne lične zamjenice za 3. l. jednine i 3. l. množine tvore zasebnu inačicu unutar druge sklonidbene vrste. Nju od ostalih razlikuju posebne preoblake osnove, činjenica da joj se u padežnim nastavcima Gjd., Djđ., Ajd. i Ljd. muškoga i srednjega roda ne javljaju alomorfi, te podudarnost s prvom sklonidbenom vrstom po naglašenim i nenaglašenim oblicima u genitivima, dativima i akuzativima.

Kako je riječ o zamjenici za označavanje osobe koja uključuje samo značenje 'živo', oblici akuzativa ne iskazuju opreka između 'živosti' i 'neživosti', nego samo 'živost': akuzativi su svih triju rodova i obaju brojeva jednaki s genitivima.

2.1. Padežni nastavci u čakavskome narječju

	<i>jednina</i>			<i>množina</i>		
	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.
N	-ø	-o	-a	-i	-a	-e
G	a) -ega, ga b) -iga, ga		-e, -e		-i(h), (j)i(h); -i(h), hi	
D	a) -emu, mu b) -imu, mu c) -eme, me		a) -oj, -oj; -oj, -ej -ej, -ej; -on, -on; -ome(n) -on b) -i, -i; -e, -e		aa) -im; -in bb) -ima(n), -in; -imi(n), -in	
A	a) -ega, ga, -ø b) -iga, ga, -ø		-u, -u, -e; -o, -o, -o; -o, -o, -e; -e, -e		-i(h), (j)i(h); -ih, -e; -eh, -e	
L	a) -emu, -em/ -emu, -en b) -imu, -in c) -eme		a) -oj; -ej; -on; -ome(n)	b) -i -e	aa) -ih bb) -ima(n); -imi(n)	
I	a) -ime(n), b) -im/-in c) -en		= Ijd. imenica ž. r.		aa) -imi bb) -ima(n); -imi(n)	

2.2. Oblici u suvremenim govorima čakavskoga narječja

	<i>jednina</i>			<i>množina</i>		
	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.
N	on	ono uno	ona una	oni uni	ona una	one une
G	a) njega, ga b) njiga, ga		nje, je		nji(h), (j)i(h); njih, hi; njik, jik	
D	a) njemu, mu b) njimu, mu c) njeme, me	a) njoj, joj njoj, njoj	b) nji, ji; nje, je njon, jon njej, jej njej, joj		aa) njim, (j)im; njin, (j)in; nin bb) njima(n), (j)in; njimi(n), (j)in	
A	a) njega, ga, nj b) njiga, ga, nj c) nje, je		nju, ju, je; njo, njo, jo; njo, jo, je nje, je		nji(h), (j)i(h); nji(h), je; nje(h), je; njih, he	

L	a) njemu b) njimu c) njeme d) njim/njin e) njemu, njen f) njemu njin	a) njoj; njon	b) nji; nje	aa) njih bb) njima(n); njimi(n)
I	a) njim/njin b) njen	nju; njum/njun; njo; njom/njon; njev		aa) njimi bb) njima(n); njimi(n)

2.3. Semantika i izmjene u osnovama

Ova zamjenica upućuje na 'lice muškoga, ženskoga ili srednjega roda, koje je predmet razgovora, ali u nj nije osobno uključena ni kao govornik/govornici ni kao sugovornik/sugovornici'. Osnova joj u nominativima ima lik *on-*, u dužim naglašenim oblicima ostalih padeža lik *nj-*, u kraćim nenaglašenim oblicima genitiva, dativa i akuzativa likove *j-* ili *ø-*, a u nenaglašenim oblicima tih padeža u množini likove *nj-* ili *j-* ili *ø-*.

2.4. Distribucija oblika u čakavskome narječju

Njd. oblici: *ōn* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ō*: *uōn/ōn*, u govorima s položajnom ili kategorijalnom izmjenom *o > u*: *ūn*), *onā*, *onđ* javljaju se u sjevernočakavskim i srednjočakavskim govorima sa starom akcentuacijom; oblici: *ōn* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ō*: *uōn/ōn*), *onā*, *onđ* (u govorima s položajnom ili kategorijalnom izmjenom *o > u*: *unā*, *unđ*) u ostalim govorima sa starijom akcentuacijom; oblici: *ōn*, *unā*, *unđ* u buzetskim govorima; oblici: *ōn*, *ōna*, *ōno* u govorima s novijom akcentuacijom; oblici: *ōn*, *ōna*, *ōno* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ō*: *uōn*, *uōna*, *uōno/ōn*, *ōna*, *ōno*) u govorima u kojima se provodi 'kanovačko duljenje'.

Gjd. a) m. r., s. r., oblici: *njegā*, *ga* javljaju se u čakavskim govorima sa starom i starijom akcentuacijom; oblici: *njēga*, *ga* u čakavskim govorima s novijom i novom akcentuacijom; oblici: *njigā*, *ga* samo u sjeveroistočnim rubnim čakavskim govorima; *b) ž. r.*, oblici *njē*, *je* su općejezični, pa i općečakavski, jedino su u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ē* mogući

oblici *njiē, jie* ili *njē, je*. Na čitavu čakavskom prostoru u starim i novijim troakcenatskim sustavima koji čuvaju mjesto starojezičnoga akuta¹⁵ potvrđeni su oblici *njē, je* (a u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga ē: *njiē, jie* ili *njē, je*).

Djd. a) m. r., s. r. oblici: *njemù, mu* javljaju se u čakavskim govorima sa starom i starijom akcentuacijom; oblici: *njěmu, mu* u čakavskim govorima s novijom i novom akcentuacijom; oblici: *njimù, mu* samo u sjeveroistočnim rubnim čakavskim govorima; oblici: *njemě, me* javljaju se u buzetskim i labinskim govorima¹⁶; *b) ž. r.* oblici: *njōj, njoj* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga ō: *njuōj, juoj* ili *njōj, joj*) javljaju se u sjevernočakavskim govorima sa starom akcentuacijom; oblici: *nji, ji*¹⁷ u buzetskim i sjeveroistočnim čakavskim rubnim govorima, uključujući i kontinentalne pokupske govore; oblici: *njē, je* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga ē: *njiē, jie* ili *njiē, jie* u središnjoistarskim i sjeverozapadnim čakavskim rubnim govorima, ali i južnijima¹⁸; oblici: *njōn, jon* u južnim ikavskim govorima (Nerežišća, Postira, Vrisnik, Praznice, Split, Trogir) gdje su mogući i oblici *njō, jo* (Pupnat, Orebić); oblici: *njej, jej* u govoru Premude; oblici: *njej, joj* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga ē i ō: *njiej, juoj* ili *njēj, joj*) u mjesnome govoru Lošinja, Ilovika i Suska, Zlarina, Vrgade; oblici: *njōj, joj* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga ē i ō: *njuōj, juoj* ili *njōj, joj*) u ostalim govorima¹⁹.

Ajd. a) m. r., s. r. oblici: *nje* kao naglašeni i nenaglašeni javljaju se u južnim ikavskim govorima (Svirče, Brusje: *u nje, no nje* = 'u nj, na nj'; Zlarin: *prda nje* = 'preda nj'); oblici: *Ajd. = Gjd.* na ostalome čakavskome području, gdje naglašeni oblik osim *njega* može u akcenatskoj cjelini glasiti i i *nj*: *na nj*); *b)*

¹⁵ Primjerice, u govoru Bribira u Vinodolu, akcentuacija je novija zbog sustavnoga pomaka siline sa svakoga kratkoga akcenta, ali ne i s ostalih dviju akcenatskih jedinica.

¹⁶ U buzetskim govorima dočeto /-i/ u navedenim oblicima ima otvorenu artikulaciju: *meni, tebi, sebi + mi, ti, si*. Riječ je o alofonu s artikulacijom istom kao zatvoreno *e*, navedeno u primjerima u bilješci br. 4.

¹⁷ U tim se oblicima u buzetskim govorima realizira samoglasnik /-i/ otvorene artikulacije, kao i u primjerima navedenim u bilješci br. 2.

¹⁸ Primjerice, u govoru Metajne na Pagu (zabilježen primjer: *ki je more ča zamiriti = tko joj može išta zamiriti*) te sporadično u dugootočkim govorima.

¹⁹ U govoru Brinja opservirani su oblici *njōj, noj*.

ž. r. oblici: *njo, jo, je* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ō*: *njuō/njuō/njō, jo*) javljaju se u središnjoistarskim ekavskim govorima²⁰; oblici: *njē, je*²¹ u buzetskim govorima u kojima i u ž. r. za 'živo' vrijedi jednadžba Ajd. = Gjd.; oblik *nje* kao naglašeni i nenaglašeni u južnim ikavskim govorima (Brusje, Nerežišća: *u nje, no nje* = 'u *nju, na nju*'); općejezični oblici: *nju, ju, je* zastupljeni su u ostalim područjima čakavskoga narječja.

Ljd. a) m. r., s. r. oblik *njemu* (Ljd. = naglašeni oblik Djđ.) javlja se u kontinentalnim, središnjim i južnim čakavskim govorima; oblici: *njimū* (Ljd. = naglašeni oblik Djđ.) u sjeveroistočnim rubnim čakavskim govorima; oblik *njēn* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ē*: *njiēn/njēn*)/ *njīn* u starinačkim sjevernočakavskim govorima sa starom akcentuacijom, a oblik *njēn* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ē*: *njiēn/njēn/njīn*) u govorima sa starijom akcentuacijom; oblik *njēn/njēn* u alternaciji s *njemū* u sjevernočakavskim starinačkim govorima; oblik *nje* u južnim ikavskim govorima (Bol u *nje* = 'u *njemu*'); oblik *njīm*: u kontinentalnim čakavskim govorima (pokupski); oblik *njīn/njīn* u sjevernočakavskim ekavskim (labinska skupina) i ikavsko-ekavskim starinačkim (grobnička skupina) i doseljeničkim (čepićka skupina), te u autohtonim sjevernočakavskim ikavskim rubnim govorima (Klana, Studena); **b) ž. r.:** svuda je oblik Ljd. jednak naglašenomu obliku Djđ.

Ijd. a) m. r., s. r. oblik: *njīm* u govoru Omišlja na otoki Krku, te u kontinentalnim čakavskim govorima; oblik *njīn* u na cijelom čakavskom prostoru u govorima sa starim i novijim troakcenatskim sustavom; oblik *njīn* na cijelom prostoru u govorima s dvoakcenatskim sustavom bez zavirutoga akcenta (primjerice, govor Selca i Dramlja među vinodolskim govorima) ili u troakcenatskima s ograničenjem distribucije zavirutoga akcenta na dočetnome slogu riječi (grobnički govori), sa starijim dvoakcenatskim, novijom i novom akcentuacijom; oblik *njēn/njēn* (u govorima s kvalitativnom izmjenom dugoga *ē*: *njiēn/njēn* ili *njiēn/njēn*) u sjevernočakavskim ekavskim go-

²⁰ U ovim su govorima bez dugih zanaglasnih vokala realizacije zavisne o statusu starojezičnoga akuta, te promjene kvalitete dugih vokala pred akcentom ili pod akcentom.

²¹ U buzetskim se govorima i u navedenim oblicima realizira samoglasnik /-e/ zatvoreniije artikulacije: *njē, je*. Riječ je o alofonu s artikulacijom kakva je naznačena u bilješkama 2. i 3.

vorima; ž. r.: distribucija oblika s obzirom na padežne nastavke podudarna je s distribucijom oblika ljd. ženskoga roda u ličnih osobnih zamjenica²². Akcent je na vokalu padežnoga nastavka uvijek dug: u govorima s tročlanim akcenatskim sustavom ostvaruje se starojezični akut, a u ostalima dugi silazni akcent.

Nmn. Oblici m. r. *onè*, s. r. *onà*, ž. r. *onè* (u govorima s položajnom ili kategorijalnom izmjenom *o > u*: *unì*, *unà*, *unè*) javljaju se u čakavskim govorima sa starom i starijom, a oblici m. r. *òni*, s. r. *òna*, ž. r. *òne* u čakavskim govorima s novijom i novom akcentuacijom, dok su u govorima s novijom i novom akcentuacijom, zahvaćenom 'kanovačkim duljenjem' mogući oblici m. r. *òni*, s. r. *òna*, ž. r. *òne*.

Gmn. Oblici *njih*, *jih*: javljaju se u sjevernočakavskim (buzetski), srednjočakavskim i dijelu južnočakavskih govora na Šolti (Grohote); oblici: *njih*, *ih* u govorima na Hvaru (Vrisnik), na Korčuli (Vela Luka, Žrnovo), u istarskim ikavsko-ekavskim doseljeničkim govorima (Gradinje); oblici: *njih*, *jih/ih* u govorima na Visu; oblici: *nji*, *ji* u čakavskim govorima bez fonema /h/: u ličkim govorima (gdje je moguć i nenaglašeni oblik *i*), u pokupskim govorima karlovačkoga i dugoreškoga područja; oblici: *njik*, *jik*, *ji*: u Trogiru; oblici: *njih*, *hi*: u govorima na Braču (Bol, Dračevica, Nerežišća, Postira, Praznice): u dijelu istarskih starinačkih ekavskih (labinska skupina, Tinjan) i doseljeničkih ikavskih govora (Višnjan).

Dmn. *aa* u govorima bez sinkretičkih oblika u *Dmn.*, *Lmn.* i *Imn.* (*Dmn.* ≠ *Lmn.* ≠ *Imn.*) javljaju se oblici *njim*, *jim*: u govoru Omišlja na otoku Krku, i u čakavskim kontinentalnim govorima oblici: *njim*, *im*; oblici: *njin*, *jin* u sjevernočakavskim govorima; oblik *njin* kao naglašen i nenaglašen u sjevernočakavskim ekavskim i ikavsko-ekavskim govorima; oblici: *njin*, *in* u južnočakavskim govorima na Braču (Dračevica, Ložišća, Supetar), na Hvaru (Sveta Nedilja), u šibenskome arealu (Zlarin, Žirje), u ikavskim doseljeničkim govorima u Istri (Višnjan); oblici: *njin*, *jin/in* u južnočakavskim govo-

²² U pojedinačnim govorima može biti i odstupanja. Primjerice, u govoru Krbavčica u buzetskome dijalektu ljd. ove zamjenice je ž *njo*, a ljd. ličnih osobnih zamjenica (i imenica) ima oblični nastavak *-on* (*manon*, *tobon*, *sobon*), u govoru Roča *-un* (*manun*, *tobun*, *sobun*). Isto tako, u južnim govorima uz prevladavajući se oblični nastavak *-on* (*s/s njon/ njuon*) može javiti i inačica *-ome(n)* (*njome/njomen*). U potonjim se govorima može i u ljd. muškoga i srednjega roda uz prevladavajući *-in* (*s/s njin*) javiti i inačica *-ime(n)* (*njime/njimen*).

rima na Visu; oblici: *njin*, *nin/in* u govorima na Braču (Nerežišća), na Hvaru (Svirče); oblik *nin* kao naglašen i nenaglašen na Susku²³. *bb*) u govorima sa sinkretičkim oblicima u Dmn., Lmn. i Imn. (*Dmn.* = *Lmn.* = *Imn.* ili *Dmn.* = *Lmn.* ≠ *Imn.* ili *Dmn.* ≠ *Lmn.* = *Imn.*) javljaju se oblici: *njima(n)*, *jin* u govorima na Braču (Postira, Bol), na Lastovu; oblici: *njima(n)*, *in* u govorima na Šolti (Gornje Selo), Senj; oblici: *njimi(n)*, *jin* ili *njimi(n)*, *in*. *cc*) u govorima u kojima alterniraju nesinkretični i sinkretični oblici u Dmn., Lmn. i Imn. javljaju se oblici: *njin/njima*, *in* u govorima na Visu (Vis, Komiža).

Amm. oblici: *njih*, *jih* javljaju se u govorima na cijelom čakavskom području; oblici *njih*, *ih* ili oblici *njih*, *jih/ih* češći su u južnim čakavskim područjima; oblici *nji*, *ji* javljaju se u ličkim govorima otočanske skupine; oblici: *njik*, *jik*, *ji*: u Trogiru; oblici: *njih*, *hi* u govorima na Braču (Bol, Dračevica, Nerežišća, Postira, Pražnice) i u istarskim doseljeničkim govorima (Višnjan) ili onima koji su s njima u bliskom dodiru (Tinjan); oblici: *njih*, *je* u sjevernočakavskim starinačkim govorima; oblici *njih*, *he* sporadično u istarskim ikavskim doseljeničkim govorima (Štokovci); oblici: *njuh*, *je* u sjevernočakavskim ekavskim govorima; oblici: *nje*, *ji* ili *nji*, *je* u ličkim govorima brinjske skupine.

Lmn. *aa*) Oblik *njih* javlja se u govorima bez sinkretičkih oblika u Dmn., Lmn. i Imn. (*Dmn.* ≠ *Lmn.* ≠ *Imn.*); *bb*) oblici: *njima(n)/njimi(n)* javljaju se u govorima sa sinkretičkim oblicima u Dmn., Lmn. i Imn. (*Dmn.* = *Lmn.* = *Imn.* ili *Dmn.* = *Lmn.* ≠ *Imn.* ili *Dmn.* ≠ *Lmn.* = *Imn.*).

Imn. *aa*) Oblik *njimi* ili *njimin* javlja se u govorima bez sinkretičkih oblika u Dmn., Lmn. i Imn. (*Dmn.* ≠ *Lmn.* ≠ *Imn.*) (buzetski, središnjoistarski, liburnijski, kastavski, grobnički, vinodolski, istočnokrčki, lošinjski, lički govori), te u govorima sa sinkretičkim oblicima u Dmn., Lmn. i Imn.; *bb*) U govorima sa sinkretičkim oblicima u Dmn., Lmn. i Imn. (*Dmn.* = *Lmn.* = *Imn.* ili *Dmn.* = *Lmn.* ≠ *Imn.* ili *Dmn.* ≠ *Lmn.* = *Imn.*) javlja se i oblik *njima(n)* (Pag, Metajna), ili oblik *njima* (Višnjan), ili oblik *njimi* bez naveska ili oblik *njimin* s naveskom. U ličkim su govorima opservirane i alternacije: *s njimi/s njima*.

²³ Oblik je takav zbog sporadične depalatalizacije fonema /ń/ u ovome govoru.

2.5. Podrijetlo i povijesni razvoj oblika

2.5.1. Starije protojezično stanje

Svi oblici neosobne lične zamjenice za 3. l. jd. i 3. l. mn. osim oblika nominativa kontinuiraju izvorne ili fonološki izmijenjene oblike protojezične pokazno-odnosne zamjenice **i(že)* koja se je rabila kao lična zamjenica za za 3. l. jd. i 3. l. mn., a sklanjala se po mekoj inačici zamjeničke sklonidbe, po kojoj su se mijenjale neosobne zamjenice s nepčanim suglasnikom na dočetu osnovu. Padežni su nastavci u toj promjeni bili:

	jednina			dvojina			množina		
	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.
N	-ь	-e	-a	-a	-i	-ę	-i	-a	-ę
G		-ega ²⁴	-eę[-eјę]		-eu[-eјu]			-ihъ	
D		-emu	-ei[-eјъ]		-ima			-imъ	
A	-ь	-e	-o	-a	-i	-ę	-ę	-a	-ę
L		-emъ	-ei[-eјъ]		-eu[-eјu]			-ihъ	
I		-imъ	-eo[-eјo]		-ima			-imi	

Protojezični su oblici ove zamjenice nastali dodavanjem navedenih padežnih nastavaka osnovi koja je u svim oblicima bila **i-*.

U Njd. i Nmn. muškoga roda na tu je osnovu umjesto padežnoga nastavka neposredno prianjao navezak *-že*: **iže*²⁵. U ostalim se oblicima nominativa osnovi dodavao odgovarajući padežni nastavak i potom navezak *-že*: **ieže*, **iaže*, **ieže*, što je zbog položaja *i-* u susjedstvu s drugim samoglasnikom dovodilo do njegove alofonske konsonantizacije **[ieže, iaže, ieže]*.

Isti je položaj polusamoglasnika */i-/* u osnovi dovodio do njegove suglasničke alofonske realizacije pred samoglasnikom na početku padežnoga nastavka u ostalim padežima: **iega, jemu, iim, jih, iimi*.

²⁴ Rekonstrukt polazi od činjenice da je početno i dočetno */a/* prema početnome i dočetnome */o/* obličnoga nastavka Gjd. muškoga i srednjega roda zamjeničke sklonidbe bila razlikovna činjenica između zapadne i istočne skupine južnoslavenskoga prajezika (JP): u ZJP *-oga (-ega)*, u IJP *-ago (-ego)*.

²⁵ To se može suditi po tome što u kanonskim tekstovima staroslavenskoga jezika nisu zabilježeni oblici nominativa s nastavkom, nego samo oblici u kojima je osnovi pridodana čestica *že*.

Protojezični su oblici lične neosobne zamjenice bili:

	<i>jednina</i>			<i> dvojina</i>		
	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.
N	ѣ [jě/iže]	ie [iēže]	ia [ja/jaže]	ia [jaže]	ii [iije]	ię [iēže]
G		iega [iega]	ieę [iēę]		ieu [iēju]	
D		iemu [iemu]	iei [iējь]		iima [iima]	
A	i [jь]	ie [iē]	iо [iјо]	ia [ja]	i [ji]	i [ji]
L		iemъ [iemъ]	iei [iējь]		ieu [iēju]	
I		iimъ [iimъ]	ieo [iēјо]		iima [iima]	

	<i>množina</i>		
	m. r.	s. r.	ž. r.
N	ii [iije]	ia [jaže]	ię [iēže]
G		iһъ [iihъ]	
D		iimъ [iimъ]	
A	ię [iē]	ia [ja]	ię [iē]
L		iһъ [iihъ]	
I		iimi [iimi]	

2.5.2. Razvoj tijekom protojezičnoga i u starojezičnome razdoblju

- Alofonsko je protetsko i međuvokalno [j] fonologizirano i ustaljeno kao /j/.
- Umjesto oblika nominativa s osnovom *i-/j-, potkraj protojezičnoga razdoblja prevladavaju oblici s osnovom pokazne zamjenice *on*²⁶ koji su se sporadično javljali i ranije. Toj se osnovi dodaju odgovarajući padežni nastavci zamjenica u Njd. i Nmн.: *on-ъ* > *on-ə* > *on-ø*, *on-o*, *on-a*, *on-i*.
- Na osnovu *j-* u ostalim dužim naglašenim oblicima prilijegalo je dočetno *-n* složenih prijedloga *vən(ə)*, *kən(ə)*, *sən(ə)*, koji su se rabili s genitivom, lokativom i instrumentalom, što je u tim oblicima izazivalo jotaciju i novi fonem na početku osnove: *-n + j- > /ń/*. Proces se započeo u tim trima padežima proširio i na oblike u ostalim padežima svih triju brojeva.
- Analogijom su prema ličnim osobnim zamjenicama uvedeni kraći nenaglašeni oblici najprije u sva tri dativa, a potom, također slijedeći

²⁶ Takvu praksu potvrđuju mladi kanonski tekstovi staroslavenskoga jezika iz 11. stoljeća.

takav proces u ličnih osobnih zamjenica, i u genitive i akuzative, gdje su nenaglašeni oblici noviji. Za razliku od naglašanih, nenaglašeni su oblici jednosložni. U jednini ih čine zadnji slogovi odgovarajućih naglašanih dvosložnih oblika, a u GAmn. se naglašeni i nenaglašeni oblik, osim prozodijskim svojstvima, razlikuje i fonemskim sastavom osnove: *njih* ≠ (*j*)*ih*. U sjevernočakavskim se govorima kao nenaglašeni oblik Amn. usustavljuje stari oblik Amn. muškoga i ženskoga roda *je* (< *je*).

Paradigma množine se na sjevernočakavskome i srednjočakavskome jezičnome prostoru stabilizira na naslijeđenoj nejednakosti DLImn.: Dmn. (= *njim*) ≠ Lmn. (= *njih*) ≠ Imn. (= *njimi*).

- e) Ukinuće je dvojine kao kategorije potaknulo novi evolutivni proces u nekim govorima.
- ea) U južnome dijelu čakavskoga jezičnoga prostora dotadašnji dvojinjski oblik dativa i lokativa (*njima*) prelazi u Dmn. kao naglašeni oblik, a izvorni, protetizirani ili neprotetizirani oblik Dmn. (*jim/im*) preuzima funkciju tek uvedena nenaglašenoga oblika Dmn. Isti se dotadašnji dvojinjski oblik DIdv. (*njima*) gdje gdje prenosi i u Imn., gdje potiskuje izvorne oblike Imn. (*njimi*). Na taj se način ostvaruje novi sinkretizam Dmn. = Imn. (= *njima*) i otvara put novomu sinkretizmu tih padeža i s Lmn.
 - eb) Iako bez izravnoga udjela dvojinjskih oblika, i na središnjemu je i sjevernome čakavskome jezičnome prostoru potaknuta tendencija prema sinkretizmu, s odnosima svojstvenima dualu koji u ovome dijelu jezične povijesti slabi i postupno nestaje. U njoj je stari oblik Imn. (*njimi*) u Dmn. stao istiskivati stari naglašeni oblik (Dmn. postaje *njimi*, *njim/jim/im*). Instrumentalov oblik (*njimi*) može u Lmn. posve istisnuti stariji oblik, čime se uspostavlja novi sinkretizam oblika Dmn., Lmn. i Imn.
- f) Osim polarizacije u razvoju množinskih paradigmi, značajno je razdvajanje jedninskih paradigmi ženskoga roda u sjevernim, sjeverozapadnim i sjeveroistočnim čakavskim rubnim zonama. Nastalo je kao poseban evolutivni smjer unutar tada aktualne općejezične tendencije za unifikacijom sklonidbe pridjeva, koji su se u protojezičnome razdoblju deklinirali dvojako: neodređeni pridjevi slijedili su imeničke paradigme svih triju rodova i brojeva, a određeni su se pridjevi i neo-

sobne zamjenice mijenjali po zasebnoj složenoj imeničko-zamjeničkoj sklonidbi. Morfološko i funkcionalno razlikovanje neodređenih i određenih pridjeva u starojezičnome razdoblju znatno slabi na uštrb neodređenih pridjeva. Posljedica je toga tendencija za utrnućem imeničke sklonidbe pridjeva i zadržavanje samo zamjeničko-pridjevske sklonidbe u neosobnih zamjenica, pridjeva i rednih brojeva. U jeziku je općenito prevagnula imeničko-zamjenička sklonidba. Trag snažnoga otpora koji je utrnuću pružala imenička sklonidba vidljiv je u sjevernome, sjeveroistočnome i sjeverozapadnome čakavskome arealu, gdje je također prevladala imeničko-zamjenička sklonidba pridjeva i neosobnih zamjenica, osim u jednini ženskoga roda. Padežni su nastavci Djđ. i Ljd. ženskoga roda (-i/-e) u tome arealu 'poimeničeni' kao ikavska ili ekavska kontinuantna jata, koji je bio jedina sastavnica padežnoga nastavka Ljd. glavne sklonidbe muškoga i srednjega, te Djđ. i Ljd. glavne sklonidbe ženskoga roda (Ljd. muškoga i srednjega i DLjd. ženskoga roda = -ě > -e > -i/-e). O snazi te tendencije posredno svjedoči i činjenica da je poimeničeni padežni nastavak Djđ. i Ljd. ženskoga roda (-i u govorima s ikavskim i ikavsko-ekavskim, -e u govorima s ekavskim odrazom jata) pošto se utvrdio u pridjeva i neosobnih zamjenica, prešao i na Djđ. i Ljd. ženskoga roda i neosobne lične zamjenice za 3. glagolsko lice, koja je od iskona imala u tim padežima posebne zamjeničke nastavke (-ei : jej > njej, jej > njoj, joj). Oblik je Ljd. neosobne lične zamjenice ženskoga roda u tim ikavskim i ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima *nji*, a u ekavskima *nje*, dok su oblici Djđ. u ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima *nji*, *ji*, a u ekavskima *nje*, *je*.

- g) Moguće je da su oblici Djđ. ženskoga roda *nji*, *ji* i Ljd. *nji* na stanovit način utjecali i na pojavu i u Gjd. muškoga i srednjega oblika *njiga*, te u Djđ. i Ljd. oblika *njimu* opserviranih u dijelu govora sjevernoga i sjeveroistočnoga čakavskoga areala. Takvi se oblici, naime, u pravilu javljaju u govorima koji imaju oblike *nji* u Ljd., odnosno *nji*, *ji* u Djđ.²⁷

²⁷ Da je pojava ograničena samo na navedene oblike neosobne lične zamjenice, moglo bi se pretpostaviti da je do analogije u Gajd. i Dljd. muškoga i srednjega došlo prema obliku Djđ. i Ljd. *nji* koji je mogao biti pojmljen kao osnova jer se takav slijed nalazi i u Ljd. muškoga i srednjega roda (*nji-m*), te u GALmn. (*nji-h*), te u Dmn. (*nji-m*) i Imn. (*nji-mi*). Prihvatljivost je ovakve pretpostavke mala, budući da oblične nastavke Gjd. (-iga) i Dljd. (-imu) u navedenim govorima (jednako kao i /-i/ u DLjd. ženskoga roda) imaju ne samo neosobne lične zamjenice, nego sve zamjenice, pridjevi i redni

- h) U sjevernočakavskim je ekavskim i ikavsko-ekavskim govorima došlo do ujednačavanja oblika Ljd. i Ijd. muškoga i srednjeg roda²⁸, bilo da je u oba padeža prevladao oblik lokativa (*njen*), bilo oblik instrumentala (*njin*).²⁹
- i) Nenaglašeni oblik *hi* u Gmn., nastao metatezom njegovih fonoloških sastavnica u dijelu južnih čakavskih govora, vjerojatno je iz vremena u kojemu je još djelovao protojezični ‘zakon otvorenih slogova’, kojemu je metateza jedan od glavnih mehanizama za uklanjanje zatvorenih slogova.
- j) Zbog utrnuća su ‘zakona otvorenih slogova’ u starojezičnome razdoblju unutar novonastalih suglasničkih sljedova snažno došla do izražaja suglasnička razlikovna obilježja, među kojima je obilježje zvučnosti/bezvučnosti postalo glavnom korelativnom odrednicom među šumnicima: samo šumniku s parom korelativnim po zvučnosti osigurano je čvrsto mjesto u konsonantskome sustavu³⁰. Kako je fonem /h/ bio bez zvučnoga parnjaka, otvorena je mogućnost njegove eliminacije iz sustava³¹. Tako počinju nastajati oblici *nji*, *ji* ili *njik*, *jik* (< *njih*, *ih*).

Nakon fonoloških i opisanih morfoloških mijena koje su obilježile protojezično i starojezično razdoblje, u organskim se govorima čakav-

brojevi. Isto se tako kao razlog pojavi može isključiti fonologizacija radikalno provedenoga procesa zatvaranja primarnoga samoglasnika /e/ > /i/, jer je pojava svojstvena i govorima u kojima je do danas zadržan starojezični peterovokalni sustav povezan kvantitativnim opozicijama (primjerice, u govorima sjevernočakavskih rubnih mjesta Klane i Studene).

²⁸ Moguće je da je pojava u vezi s tendencijama koje su dovele do supletivizma oblika dativa i lokativa množine, o čemu se pretpostavlja u prethodnome odsječku e).

²⁹ U takvim se govorima pojava ne odnosi samo na neosobnu ličnu zamjenicu: u Ljd. i Ijd. muškoga i srednjega roda svih zamjenica, pridjeva i rednih brojeva javlja se ili oblični nastavak *-en* ili oblični nastavak *-in*.

³⁰ Korelacija po zvučnosti među šumnicima je najvažnija za opstanak suglasničke jedinice u sustavu. Razumije se da su pri tome i druga svojstva (poput vrlo važne artikulacije) i okolnosti (pritisak adstrata i superstrata) igrala važnu, ali ne i najvažniju ulogu.

³¹ Osobito je pojava izražena u zonama izvan intenzivnoga adstratnoga i superstratnoga dodira.

³² Pretežno se ovo odnosi na fonetiku, fonologiju i morfonologiju (primjerice, diftongacije i/ili zatvaranje vokala, kvantitetom potaknut kvalitativni skok u vokalnome sustavu, akcenatske izmjene).

skoga narječja kao jezičnoga sustava usustavljaju oblici neosobne zamjenice za 3. lice kakvi su u ovome radu prikazani u preglednoj tablici *Oblici u suvremenim govorima čakavskoga narječja*. Navedeni se oblici povezuju i kombiniraju u mikrosustave ranga pojedinačnih mjesnih govora i skupina govora. Neki će se od tih mikrosustava nakon starojezičnoga razdoblja vrlo malo mijenjati, a nekima predstoji značajan dio evolutivnoga puta³².

Literatura

A) Osnovna literatura

- Brozović, D., 1963: *O rekonstrukciji predmigracijskoga mozaika srpskohrvatskih dijalekata*, Filologija, 4, Zagreb, str. 45–55.
- Brozović, D., 1988: *Čakavsko narječje*, (u knjizi: Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, JLZ, Zagreb, str. 80–90.
- Brozović, D. - Ivić, P. (1981): *Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem* (u knjizi: Fonološki opisi, knj. 9, ANUBIH, Sarajevo, str. 221–226).
- Damjanović, S., 1993: *Glasovi i oblici općeslavenskoga književnog jezika*, Zagreb.
- Haburgaev, G. A., 1974: *Staroslavjanskij jazyk*, Moskva.
- Hamm, J., 1971, II: *Staroslavenska gramatika*, Zagreb.
- Houtzagers, H. P., 1985: *The Čakavian dialect of Orlec or the island of Cres*, Amsterdam.
- Ivić, P., 1998: *Istorija jezika*, (u knjizi: Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, JLZ, Zagreb, str. 5–54).
- Kalsbeek, J., 1998: *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Amsterdam-Atlanta.
- Lukežić, I., 1996: *Tršatsko-bakarska i crikvenička čakavoština*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Lukežić, I., 1996: *Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja*, Fluminensia, god. 8, 1-2, Rijeka, str. 223–236.
- Lukežić, I., 1998: *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 32., Zagreb, str. 117–135.
- Lukežić, I., 1998: *Govori Klane i Studene*, Crikvenica: Libellus, Rijeka.
- Lukežić, I. - Turk, M., 1998: *Govori otoka Krka*, Crikvenica: Libellus, Rijeka.
- Lukežić, I., 1999: *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, Fluminensia, god. 11, 1-2, Rijeka, str. 101–142.

Moguš, M., 1971: *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Moguš, M., 1977: *Čakavsko narječje, fonologija*, Školska knjiga, Zagreb.

B) Izvori za građu

a) objavljeni tekstovi oglada i primjera govora u knjigama

Hraste, M., Šimunović, P., 1979: *Čakavisches-deutsches Lexikon 1*, Köln; Wien: Böhlau.

Roki, A. F., 1997: *Libar viškiga jažika*, Toronto.

Šimunović, P. – Olesch, R., 1983: *Čakavisches Texte. Čakavisches-deutsches Lexikon 3*, Köln; Wien: Böhlau.

b) rukopisni izvori

ba) Terenski upitnici

- autorski upitnici Ive Lukežić provedeni za disertaciju o ikavsko-ekavskim govorima
- autorski upitnici Line Pliško provedeni za magistarsku radnju o barban-skoj skupini govora
- autorski upitnici Silvane Vranić provedeni za disertaciju o ekavskim govorima

bb) Ogledi mjesnih govora s područja Istre, priloženih diplomskim radnjama izrađenima na Filozofskome fakultetu u Rijeci i na Filozofskome fakultetu u Puli

- ogledi govora Bibića (Njd. *Bibići*) iz diplomske radnje Mirjane Doblanović
- ogledi govora Gradinja (Njd. *Gradinje*) iz diplomske radnje Doris Škorić
- ogledi govora Krbavčića (Nmn. *Krbavčiči*) iz diplomske radnje Elene Grah
- ogledi govora Mandalenčića (Nmn. *Mandalenčići*) za diplomsku radnju Kristine Mijandrušić
- ogledi mjesnoga govora Medulina (Njd. *Mèdulín*) iz diplomske radnje Nataše Lorencin
- ogledi mjesnoga govora Štokovaca (Nmn. *Štokòvci*) iz diplomske radnje Kristine Lenić
- ogledi mjesnoga govora Višnjana (Njd. *Višnjàn*) iz diplomske radnje Suzane Poropat

Personal pronouns in the chakavian dialect

Summary

In the paper the author presents the development, the inventory and the distribution of the forms of personal pronouns in the Čakavian dialect today.

Ključne riječi: dijalektologija, čakavski dijalekt, lične zamjenice, distribucija, inventar

Key words: dialectology, Čakavian dialect, personal pronouns, distribution, inventory